
književnopovijesne korelacije

Izvorni znanstveni rad

UDK 930.25 : 82-6 Vraz/Graz (091)“18“

Primljeno 2013-04-02 / 2012-06-20

Prihvaćeno za tisak 2014-02-12

GRAĐA O STANKU VRAZU IZ ŠTAJERSKOG ZEMALJSKOG ARHIVA U GRAZU

Ivan Brlić, Gospić

Sažetak

Za temeljitiji uvid u životni put i književno djelovanje slovensko-hrvatskog pjesnika i kulturnog djelatnika Stanka Vraza nezaobilazna je ostavština pojedinih Vrazovih suradnika i prijatelja. Upravo je jedna takva ostavština pohranjena u Štajerskom zemaljskom arhivu (Steiermärkische Landes Archiv). Riječ je o obiteljskom fondu poznatog slovenskog jezikoslovca i književnika Ivana Macuna (1821.-1883.). Uz Stanka Vraza, Macun je bio pobornik ilirske ideje te je svojim djelovanjem, također, u mnogočemu zadužio ne samo slovensku već i hrvatsku kulturu i književnost. Autor ovoga članka analizira i prikazuje arhivsko gradivo, posebice izvorna pisma koja je Stanko Vraz pisao svom istomišljeniku, slovenskom ilircu Stjepanu Kočevaru (1808.-1883.), zatim ona koja je pisao idejnom začetniku ilirskog pokreta Ljudevitu Gaju (1809.-1872.) i ona pisana već ranije spomenutom Ivanu Macunu. Također, u članku se ističe značajna uloga slovenskih iliraca koji su, boraveći u to vrijeme u Grazu, uvelike doprinikli razvoju ilirskoga pokreta. U tome se svojom ulogom posebno isticao Stanko Vraz, koji se u podjednako mjeri dokazao koliko svojim slovenskim toliko i hrvatskim književnim ostvarenjima, te je ostao zabilježen kao jedan od najvećih književnika tadašnjega slavenskog juga.

Ključne riječi: Stanko Vraz, korespondencija, ilirski preporod, Ivan Macun, Graz;

Štajerski intelektualci u borbi za ilirski jezik

Danas još uvijek nije dovoljno vrednovana kulturna i književna djelatnost poznatih slovenskih intelektualaca iz Štajerske koja je uvelike utjecala na kulturna zbivanja u tadašnjoj Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.¹ Posebno su bili značajni

¹ O značajnosti hrvatsko-slovenskih književnih dodira u posljednje vrijeme ponovno se istražuje i piše. Valja spomenuti tematski vrlo značajnu knjigu prof. dr. sc. Alojza Jembriha iz 1991.

oni slovenski intelektualci koji su bili pristalice ilirskog pokreta, te su samim tim hrvatski jezik smatrali jednako svojim kao i hrvatski ilirci. Zasigurno se to prvenstveno odnosi na Stanka Vraza,² najosebujniju ličnost i jednog od ključnih književnih djelatnika i narodnog zbližavatelja hrvatske i slovenske nacionalne svijesti u okviru ilirizma. Njegov prijatelj, istomišljenik i prosvjetiteljski sljedbenik bio je Slovenac Ivan Macun.³ On se također mnogo bavio hrvatskim jezikom, a posebnu je pažnju usmjeravao prema tadašnjoj hrvatskoj političkoj i kulturnoj pozornici. Također, ilirsku ideju podržavao je veliki Vrazov prijatelj dr. Stjepan Kočevar.⁴ Njih su trojica pripadali tzv. slovenskom, bolje reći - štajerskom kulturnom krugu u Grazu,⁵ gdje su bili među utemeljiteljima Slovenskog društva, ali i gdje su

godine *Hrvatsko-slovenske književno-jezične veze*. Jembrih svojim radovima argumentirano sažima ključne i neprekidne poveznice jezičnog, posebice kajkavskog prostora sjeverne Hrvatske, slovenske Štajerske i austrijskog Burgenlanda. Više o radovima prof. dr.sc. Alojza Jembriha vidi u: *Bibliografija znanstvenoistraživačkih radova prof. dr .sci. Alojza Jembriha*, Donja Stubica: Kajkavijana, Zagreb, 1998., str. 44.

² Stanko Vraz [Jakob Frass] (1810. – 1851.) - rođen je u Cerovcu kraj Ljutomera u današnjoj Sloveniji. Školovao se na njemačkom jeziku u Mariboru te je visoke škole pohađao u Grazu. U osam godina koliko je boravio u Grazu, uspio je završiti samo studij filozofije i jedan predmet književnosti. Godine 1838. prešao je u Hrvatsku, u kojoj je djelovao sve do svoje smrti 1851. Bio je tajnik Matice ilirske (1846.) te urednik *Danice* i časopisa *Kolo*. Za života izdao je tri knjige pjesama: *Dulabije* (Zagreb, 1840.), *Glasi dubrave žeravinske* (Zagreb, 1841.) i *Gusle i tambura* (Prag, 1845.). Za sustavnije i detaljnije istraživanje životnoga puta Stanka Vraza treba vidjeti dosadašnju bibliografiju u: Franjo Kidrič, "Bibliografija Vrazovih spisov in korespondenc", *Časopis za zgodovino narodno 7* (1910), str. 322 – 384. Kidrič donosi i detaljni popis osoba s kojima je Stanko Vraz bio u pismenoj komunikaciji.

³ Ivan Macun (1821. – 1883.) slovenski književnik, jezikoslovac i publicist. Rođen je u Trnovcih blizu Pesnice, gimnaziju je pohađao u Mariboru, a filozofske je studije završio u Grazu. Radio je kao gimnazijski suplement u Celju i Trstu te kao profesor u Zagrebu, Ljubljani i Grazu. Autor je mnogih djela napisanih na hrvatskom, slovenskom i njemačkom jeziku. Najpoznatija su mu djela: *Cvetje slovenskiga pesništva*, Trst: Tiskara Austrijskoga Lloyd, 1850.; *Kratka slovnica jezika gerčkoga*, Beč, 1853.; *Kratak pregled slovenske literature sa dodanim riečnikom za Slovence*. Zagreb: Tiskara Ljudevita Gaja, 1863.; *Niccolo Machiavelli als Dichter, Historiker und Staatsmann*, Graz, 1873. *Književna zgodovina Slovenskega Štajerja* Gradec: pisatelj, 1883. Umro je u Grazu 1883. godine. Božidar Flegerič, "Ivan Macun", *Dom in svet* 22 (1899): 33 – 36., Više o životu i djelovanju Ivana Macuna pronadi u: Karol Glaser, "Ivan Macun. Njegovo življenje in delovanje", *Dom in svet* 14 (1901), str. 645 – 655, str. 709 – 720.

⁴ Stjepan [Štefan] Kočevar (1808. – 1883.) - liječnik i slovenski narodni preporoditelj. Rođen je u Središću na Dravi, a umro u Celju. Gimnaziju je završio u Mariboru, maturirao u Grazu te završio 1834. studij medicine u Beču. Za školovanja u Grazu prijateljeva je s poznatim hrvatskim i slovenskim ilircima. Bio je dugogodišnji član slovenskih društava u Grazu. Naročito je bio veliki prijatelj sa Stankom Vrazom kojeg je podupirao u borbi za ilirski jezik. Također, bio je veliki pobornik političkog i jezičnog zbližavanja Slovenaca i Hrvata. Avgust Pirjavec, "Štefan Kočevar": *Slovenski biografski leksikon*, <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:1146/VIEW/> (pogledano 22. prosinca 2010.).

⁵ U radu se koristi njemački naziv Graz, iako naziv glavnoga grada austrijske savezne države Steiermark potječe od slavenske riječi Grad (Gradina) i tijekom stoljeća se često nazivao Gradec i Gradac.

se upoznali s idejama ilirskog preporoda prijateljujući tada s Ljudevitom Gajem, Dimitrijem Demetrom, Ivanom Trnskim i drugim hrvatskim ilircima. Smatrali su ilirski jezik svojim materinskim jezikom i bili su u čestim sukobima s intelektualcima iz tadašnje Kranjske, posebice s Francetom Prešerenom. Zato je korespondencija između Stanka Vraza, Ivana Macuna i Stjepana Kočevara pronađena i u Grazu, iznimno važna za kristalnije razumijevanje tadašnjih jezičnih previranja, koja su se odvijala na prostoru između Zagreba, Maribora i Graza. Središnja promišljanja ovoga rada vezana su uz spomenutu korespondenciju i njen utjecaj na tadašnju hrvatsko-slovensku blisku jezičnu homogenizaciju. Međutim, valjalo bi napomenuti da hrvatsko-slovenski jezični dodiri nisu nastali u 19. stoljeću već oni imaju svojevrzni kontinuitet još od vremena hrvatskih plemića Frankopana kao i slovenskih odličnika poput Jerneja Kopitara. Važnu ulogu u povezivanju imao je i Pavao Ritter Vitezović, kao i slovenski reformatori Primož Trubar i Petar Pavao Vergerije.⁶ Stoga su hrvatsko-slovenske jezične veze protkane kroz religiju, kulturu i nacionalna pitanja. Sve te prijašnje poveznice kulminirale su upravo u vrijeme ilirskog pokreta i u vrijeme djelovanje Stanka Vraza. Važnu funkciju u daljnjem jezičnom zbližavanju imala je kajkavština, posebice ona hrvatskih pjesnika moderne Antuna Gustava Matoša, Dragutina Domjanića i Frana Galovića.⁷ Njihovo zbližavanje sa slovenskim modernistima poput Otona Župančiča i Dragotina Kettea posljedica je i djelovanja hrvatskih i slovenskih iliraca, a među njima su bili upravo inicijatori takvih homogenizacija u jeziku i kulturi dvaju naroda Stanko Vraz, Ljudevit Gaj, Stjepan Kočevar i Ivan Macun.

Njihova korespondencija sadrži više od 60 pisama koja su danas razasuta u više slovenskih i hrvatskih obrazovnih institucija. U Štajerskom zemaljskom arhivu pohranjeno je u Macunovom obiteljskom fondu ukupno 17 pisama. Ona su, uz ostalo pisano gradivo, 1954. godine, darivanjem gđe Heliodore Matuschik-Macun iz Beča, pohranjena u Štajerski zemaljski arhiv.⁸ Potrebno je naglasiti da su sva pisma izvornici te su pisana na slovenskom i hrvatskom jeziku. Nastala su u razdoblju od 1833. do 1850. godine. Analiziranje i prevođenje spomenutih pisama uvelike olakšava studija profesora Ljubomira Andreja Lisca, *Slovenska korespondenca Vraz – Kočevar 1833 – 1838*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in

⁶ Danijela Marot, "Hrvatsko-slovenske književne veze u doba moderne", *Fluminensia* 18(2006) br.1., str. 109.

⁷ Jembrih, n.dj., 1991., str. 173.

⁸ Obiteljski spis *Macun-Vraz [Macun-Vraz, Familien, Karton 1, Hefte 1-9]* nalazi se u tzv. starij arhivu Joanneumu pod registrom Herrschafts-, Familien-, Stadt-, Markt-, Gemeinde-, Pfarr- und Klosterarchive, Nachlässe 10. – 20. Jh. Vidi arhivsko središnje arhivsko pomagalo: Fritz Posch, *Gesamtinventar des Steiermärkischen Landesarchives*, Graz: Steiermärkische Landesdruckerei, 1959., str. 22, 47.

umetnosti, 1961.⁹ Profesor Lisac je obradio ukupno 11 Vrazovih i 13 Kočevarovih pisama koja je pronašao u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, pritom nemajući uvid u izvornike. Naime, Ivan Macun je većinu pisama prepisao i te se kopije nalaze u današnjoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.¹⁰ Lisac u uvodnom tekstu svoje studije napominje da, iako je postojalo veliko zanimanje lingvиста, povjesničara i književnika za istraživanje korespondencije slovenskih književnika, središnji problem na koji su prilikom istraživanja nailazili jest da su pisma doslovce razasuta po institucijama u Ljubljani, Zagrebu, Mariboru i Grazu. Također, iskazuje određenu sumnju jesu li izvornici uopće sačuvani: *...kje so originalna pisma, če sploh še opstojе, mi ni bilo mogoče dognati. So pa prepisi pogotov točni, kar je videti že na prvi pogled – saj jih je prepisal literalni zgodovinar (Macun, op. I. B.)*. Izvorna pisma uistinu postoje te se danas nalaze, kao što smo već spomenuli, u Štajerskom zemaljskom arhivu i središnja su tema ovoga rada. Neka pisma u studiji nisu u potpunosti prepisana te ćemo ih zato ovdje prikazati u cijelosti. Izvorna pisma i ostalu pisanu ostavštinu Ivan Macun je nudio još za života Matici slovenskoj i Matici hrvatskoj, ali nije bilo dovoljno znanstvenog interesa da se zanimljivi podaci o životu Stanka Vraza prikažu cjelokupnoj javnosti. Ivan Macun je često u svojim djelima o Stanku Vrazu opisivao te događaje.¹¹

Ipak, ne iznenađuje činjenica da su izvorna pisma, ta najvažnija pismohrana slovenskih iliraca, pohranjena upravo u gradu na Muri, sjedištu Kraljevine Štajerske. Graz ili slovenski Gradec je povijesno mjesto za slovenske i hrvatske preporoditelje, jer su se upravo na Sveučilištu Karl–Franzens zajedno školovali Stanko Vraz i jedan od utemeljitelja ilirskog pokreta - Ljudevit Gaj.¹² Stanko Vraz je bio jako vezan uz Graz, smatrajući ga kulturnim i divnim gradom, ali i gradom koji je izgubio dominantni utjecaj slavenskog jezika i kulture. U Gaju je Vraz vidio i mentora, prijatelja i osobu koja mu može pružiti sretniju i ispunjeniju budućnost. Na njegov nagovor Vraz napušta Graz i odlazi u svoj novi dom - u Zagreb i Samobor. U kasnijim godinama Graz više Vrazu nije bio pjesnička inspiracija,

⁹ Riječ je o djelu koje je izdala Slovenska akademija znanosti i umjetnosti. Nažalost, Nacionalna Sveučilišna knjižnica u Zagrebu ne posjeduje ovu studiju, ali sam je zato pronašao u knjižnici Instituta za povijest jugoistočne Europe pri Karl-Franzens Sveučilištu u Grazu.

¹⁰ U Zbirci rukopisa pod signaturom R 3981 nalaze se 3 pisma koja je Stanko Vraz uputio Ivanu Macunu. Ona su objavljena u knjizi *Djela V*, Zagreb: Matica ilirska, 1863., str. 77. Četvrto, ujedno i posljednje, pismo koje je Vraz iz Zagreba, 18. *Siječnja 1850.* napisao Macunu nije prepisano, ali je izvornik sačuvan i nalazi se u Štajerskom zemaljskom arhivu. U ovom članku prepisao sam ga u cijelosti.

¹¹ Ivan Macun je osobito burno reagirao na odbor Matice slovenske koja nije iskazala odlučnu želju da se objedini Vrazova pismena ostavština. Ivan Macun, "Neke opazke na sporočila o posljednju odborovi seji slovenske Matice", *Slovenski narod*, Maribor, 13. srpnja 1869., str. 81.

¹² Više o njihovom zajedničkom djelovanju u Grazu (Gradecu) vidi: Tode Čolak, "Gaj i Vrazu u Grazu 1842. godine", u: *Radovi* 3 (1973), str. 185 – 192.

ali se iz pisama koja je pisao prijateljima u Grazu, primjećuje, kako se redovito ispitivao o tome kako žive njegovi sunarodnjaci u gradu na Muri.¹³ Graz se također smatrao jednim od prvih sveučilišnih mjesta gdje su se hrvatski, srpski i slovenski studenti često sastajali i stvarali temelje budućeg ilirskog pokreta. Tako su već 1828. u Grazu prijateljevali Mojsije Baltić, Ljudevit Gaj, Stjepan Kočevar, Josip Murčec i drugi, ali nakon završenih studija članovi tog neformalnog društva krenuli su za drugim životnim obavezama. Godine 1832. osnovano je "Slovensko društvo" u kojemu je ključnu ulogu imao njegov osnivač Jakob Frass, kasnije poznatiji pod imenom Stanko Vraz.¹⁴ Društvo je 1834. brojilo ukupno 43 člana, mahom studenata. Uz Vraza su još bili Franz Miklošič, Davorin Trstenjak, France Prešeren, Andrej Dominkuš i dr. U tom društvu dominirali su simpatizeri ilirskog jezika. Društvo 1838. godine mijenja ime u "Slovensku čitalnicu". Toj je čitaonici, po uzoru na prvu hrvatsku čitaonicu u Varaždinu, bio osnovni cilj njegovanje narodnog jezika, u ovom slučaju slovenskog. U njenom radu ne sudjeluje Stanko Vraz jer je već tada djelovao u Hrvatskoj, ali vidimo iz spomenutih Macunovih pisama da se vrlo interesirao za njezino djelovanje i predstavljanje u južnoslavenskom medijskom prostoru. Tako se Stanko Vraz potvrđuje kao veliki slovenski domoljub jer, iako je bio ilirac i hrvatski pjesnik, on je trajno podupirao slovenski jezik u borbi protiv jezične germanizacije. Jasno nacionalno buđenje slovenskih iliraca simptomatično se poklopilo s revolucionarnom 1848. godinom kada je u Grazu osnovano političko društvo "Slovenija" s kojim je Vraz tijesno surađivao, a sve u svrhu konačnog čvršćeg povezivanja slovenskih i hrvatskih zemalja unutar Habsburške Monarhije.¹⁵ Ipak, Vrazova ideja o tzv. Kollarovoj južnoslavenskoj uzajamnosti nije uspjela na slovenskoj književnoj i političkoj sceni. Stanko Vraz je stoga u slovenskoj javnosti čak prikazivan kao narodni izdajnik, a tome je uvelike pomogao i France Prešeren koji je u jednom svom epigramu osudio Vraza

¹³ Franjo Kidrič, "Paberci o Vrazu", *Časopis za zgodovino narodno* 7 (1910), str. 204.

¹⁴ Vrazovim školovanjem u Grazu bavio se Fran Petre u svojoj knjizi *Poizkus ilirizma pri Slovencih (1835 - 1849)*, Ljubljana: Slovenska matica, 1939., te posebice u svom doktorskom radu *Vrazova graška ljeta 1830 - 1838*, Ljubljana, 1938. U novije vrijeme, naročito u radovima slovenskih povjesničara književnosti, ima mnogo onih o Vrazovom školovanju i upoznavanju s ilirskim idejama, poput: Blanka Bošnjak, »Vupliv ilirizma na slovensko književnost: Stanko Vraz«, u: *Presaganje meje: Slovenski Slavistički kongres Zagrebu - zbornik Slavističnega društva Slovenija 17*, Ljubljana, 2006., str. 163 - 173.; Jan Šedivý, »Posledice in pomen mariborskih slovenskih štipendij«, *Jezik i slovnostvo* 7/8 (1965), str. 266 - 269. Kako je u ovom radu naglasak na arhivskom gradivu, tema Vrazova školovanja u Grazu pitanje je nekih budućih istraživanja.

¹⁵ O položaju Hrvata i Slovenaca u Habsburškoj Monarhiji raspravljalo se i na Sveučilištu u Grazu 1848. godine. Franz Krones, *Geschichte der Karl Franzens-Universität in Graz*, Graz: Verlag der Karl Franzens-Universität, 1886., str. 164, 167.; Više o djelovanju slovenskih društava u Grazu vidi: Stane Granda, *Graška Slovenija v letu 1848/49*, *Zgodovinski časopis*, 28(1974), br. 1-2., str. 45 - 84.

kao ilirca koji svojim djelovanjem ostvaruje samo materijalnu dobit.¹⁶ Danas konačno Stanko Vraz dobiva zasluženom mjesto u slovenskoj književnosti i povijesti. Naredna analiza Macunove ostavštine neka bude mali doprinos takvom današnjem zasluženom vrednovanju hrvatsko-slovenskog pjesnika.

Prilog 1. Obiteljski fond Macun - Vraz

Sadržaj fonda Macun-Vraz Familien	
StLA, K. 1 H.1.	Izvorna korespondencija Stanka Vraza sa Stjepanom Kočevarem (11 pisama)
StLA, K. H. 2.	Izvorna korespondencija Stanka Vraza s Ivanom Macunom
StLA, K.1 H. 3.	Izvorna pisma Stanka Vraza adresirana Ljudevitu Gaju i Stjepanu Kočevaru
StLA, K. H. 4.	Dnevnic i Ivana Macuna
StLA, K. H.5.	Pisma Ivana Macuna svojoj ženi Marietti Macun, znanstveni članak o jugoslavenskoj književnosti, objavljen u češkom kulturnom časopisu <i>Vesna</i>
StLA, K.1. H.6.	Macunovi autorski separati: Ivan Macun, <i>Niccolo Machiavelli als Dichter, Historiker und Staatsmann</i> , sonderdruck aus dem Festprogramm für die 300 jährige Jubelfeier des I. Staatsgymnasiums in Graz zajedno s njegovim bilješkama i komentarima. U spisu se nalazi i knjiga Alexander Corner, <i>Die Grundprobleme europäischer Rationalisierung</i> , Graz, Wien, Leipzig, 1928.
StLA, K. 1. H.7.	Pisani prijevod pjesme <i>Grobovi</i> talijanskog pjesnika Uga Foscola; prijevod Machiavellia.
StLA, K.1 H.8. ¹⁷	Radni rukopis njegove knjige, Ivan Macun, <i>Kratak pregled slovenske literature sa dodanim riečnikom za Slovence</i> , Zagreb: Tiskara Ljudevita Gaja, 1863.
StLA, K. H.9.	Glagoljička slovnica ¹⁸

U Štajerskom zemaljskom arhivu se, kao što smo napomenuli, nalazi ukupno 17 pisama. Pisma se nalaze u prva tri spisa (Hefte) i pisana su na hrvatskom, slo-

¹⁶ Višnja Barac (prir.), "Stanko Vraz- pjesme, članci; Petar Preradović-pjesme, prvi ljudi, zapisi" Zagreb: Matica hrvatska - Zora, 1965., str. 9.

¹⁷ Koristim priliku najiskrenije zahvaliti susretljivim djelatnicima Štajerskog zemaljskog arhiva koji su mi, iako su spisi broj 7 i 8 bili na restauraciji, omogućili da arhivsko gradivo evidentiram i analiziram.

¹⁸ Stara slovnica iz 19. stoljeća nepoznata autora iz Senja napisana na glagoljskom pismu

venskom i fragmentarno na njemačkom jeziku.¹⁹ Pisma su izvornici i iznimno su dobro očuvana. Najstarije pismo u ovome fondu jest pismo Stanka Vraza – Stjepanu Kočevaru, a napisano je 3. srpnja 1833.²⁰

Gradačka korespondencija I.²¹ (*zapis prema izvorniku*)

Vraz

Kočevar²²

- 27. Travnja 1837. Gradec, slovenski
- 17. Rujna 1837. Zagreb, slovenski
- 24. Listopada 1837. Gradec, slovenski
- 15. Prosinca 1838. Zagreb, hrvatski
- 9. Veljače 1838. Gradec, hrvatski²³
- 9. Travnja 1838. Gradec, hrvatski²⁴
- 8. Svibnja 1836. slovenski
- 9. Listopada 1836. slovenski
- 15. Siječnja 1839. hrvatski²⁵
- 18. Rujna 1850. hrvatski²⁶

¹⁹ Ovdje ne možemo govoriti o standardnim jezicima, jer su i pisma pisana tadašnjom gajicom i slovenštinom s velikim utjecajem kajkavskog narječja.

²⁰ Vidi prilog 4.

²¹ Zapisao sam ih kako su uređeni u spisu broj 1.

²² Pisma koja je Kočevar pisao Vrazu sačuvana su u NSK, Zbirka rijetkosti pod signaturom R3981. Većina pisama je objavljena u već spomenutoj knjizi *Djela*, Zagreb, 1954., 33 – 53. Više o Kočevarovom zalaganju za ilirski jezik vidi: Milivoj Šrepel, “Stjepan Kočevar prama ilirstvu. Po njegovih listovih Stanku Vrazu...”, *Vienac zabava i pouci* 15 (1883), str. 148-150, 163-166, 179-182.

²³ Prilikom spremanja i uređivanja u Štajerskom arhivu, arhivist je napravio veliku pogrešku jer je pismo stavljeno pod korespondenciju Vraza i Kočevara. Ovo pismo je napisano Ljudevitu Gaju i u ovome radu je u cijelosti objavljeno. Vidi više u studiji Andreja Lisca “*Slovenska korespondenca Vraz-Kočevar*” Ljubljana, 1961., str. 121 – 127.

²⁴ U Liščevoj studiji pogrešno je napisan nadimak Stjepana Kočevara. U izvorniku stoji Stivo, a ne Stevo, kako bilježi Andej Lisac.

²⁵ Uz pismo napisana je i opaska Ivana Macuna da je ovo pismo prepisano i štampano u “V, 185”. Pritom Macun misli na knjigu “*Dela Stanka Vraza, peti dio, pesme, pabirci, proza i pisma*”, Zagreb: Matica hrvatska, 1877., str. 185.

²⁶ Vidi *Dela*, str. 426., Pismo je adresirano *gospodinu dr Stjep. Kočevaru okružnom lječniku Podčetrtčkomu Wi Landsberg (Unterstečen)*.

Gradačka korespondencija II.²⁷

Vraz

Macun

- 10. Srpnja 1843. Zagreb, hrvatski
- 8. Ožujka 1849. U Rogatcu, hrvatski
- 20. Lipnja 1849. Zagreb, hrvatski
- 18. Siječnja 1850. Zagreb, hrvatski²⁸

Gradačka korespondencija III.²⁹

- 3. Srpnja 1833. Gradec, slovenski³⁰
- 30. Lipnja 1834. Gradec, slovenski³¹
- 5. Veljače 1835. Gradec, slovenski³²

Tih 17 pisama, koja sam pronašao u Štajerskom zemaljskom arhivu većinu je objavio već spomenuti Andrej Lisac. Naredni arhivski spis sadrži Vrazove prijepise pjesama ruskih pjesnika i književnika i to na slovenski jezik. To su "Prorok" i "Kožačja kotybeaja pješni" M. S. Lermontova, zatim "Pesni Greka", "Novgorod". i "Posljednje stih" D. V. Venevitinova³³ te "David" A. S. Homjakova.³⁴

Za ovaj članak izabrana su tri Vrazova pisma koja su istovjetna s izvornikom, i kao takva nisu bila objavljivana. Zato ih sada po prvi put predstavljamo znanstvenoj javnosti.

²⁷ StLA, A. *Macun-Vrazfamilien K. 1., H.2.*. Spis sadrži 4 pisma koja je Vraz napisao Macunu. Tri su objavljena u knjizi *Dela*, a četvrto je po prvi put u cijelosti prepisano u ovome radu. Macun je 5. IV. 1865. prepisao ukupno šest pisama, i to 3 koja je Vraz uputio Macunu i tri koja je Vraz uputio Kočevaru. Prepisana pisma nalaze se u Zagrebu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zbirci rukopisa i starih knjiga pod signaturom R 3981 a. Pisma koja je Ivan Macun pisao Stanku Vrazu sačuvana su također u NSK, Zbirka rukopisa pod signaturom R 3981 b. U njima se prepoznaje Macunovo poštovanje prema Stanku Vrazu koji mu je, kadgod je bio u mogućnosti, uvelike pomagao slanjem knjiga, ili savjetima. Tako mu je darovao Gundulićevo djelo "Osman" koje je kasnije Ivan Macun detaljno analizirao u češkom časopisu *Vesna*.

²⁸ Posljednje pismo koje je Vraz uputio Macunu nije do sada objavljeno, pa ga stoga u ovome radu donosimo u cijelosti. Vidi pismo 2 u ovom članku.

²⁹ StLA, A. *Macun- Vraz Familien, K. 1., H.3.* U ovome spisu se nalaza tri Vrazova pisma te sedam ruskih pjesama koje je Vraz prepisao.

³⁰ Najstarije pismo koje je Vraz uputio Kočevaru. Vidi prilog 4.

³¹ Pismo je nepotpuno. Lisac je bio u pravu kada je kao opasku napisao da je Macun možda izostavio prvi sonet. Mi ćemo u ovome radu objaviti spomenuti sonet kako ga je Vraz napisao u izvorniku.

³² Za ovo pismo napisao je Macun da ga je prepisao i da nije štampano. Tek ga je u cijelosti štampano Anderj Lisac.

³³ Venevitinov, Dmitrii Vladimirovich (1805, Moskva - 1827, Sankt Petersburg)

³⁴ Aleksey Stepanovich Khomyakov (Homjakov) rođ. 1804., umro 1860., godine. Ruski pjesnik i slavenofil.

Pisma

1.

Vraz

Gaj³⁵

U Gradcu na 9. dan veljače 1838.

Dragi pobratime! Ja sam Ti naumio jedan dugački list pisat, no školni poslovi, koji mi veće davno uz poezie nakahu da ju ostavim, te da se strogih slavnih (positivi) zakonah hvatim: a ja toga ne mariv rasvidnih sada da mi, žali bože! više glave dorasli jesu. – Uto sam ti veće počio o našem priateljstvu i o mojoj priklonosti k domorodstvu – te dužnosti, što iz toga moga štališa izvira, pisati, sada ostavim na dalja vrēmena, moj bo se stališ, u kom bi Tebi bilo potrebita znati i opraviti posle mene – za korist naše Velike matere, – jest, hvala Bogu! se poboljšao i na toliko, da mogu Tebe, oddaljeni pobratimče, uvěřiti da sam sada izvan sve pogibelji, u koji me je jedini, krivi stupaj povukao bio. – Obširnia o mojoj nesreći, koja me tri sata među ovim o onim svētom dāržaše, sam mome ljubljenomu Vukotinoviću oznanio. On mi je pisao, da na skorem u Zagreb pojditi Ti može sva povēdati. – O! koliko mi je mučno da Te veće toli vrēmena vidio te s Tobom o našinstvu razgovarao! Ti jošte setjaš onih naših večernih poslovah među Zagrebom i Samoborem, te onih satah u Samoboru i okol Samobora, kojih ja nikada iz moje glave pustiti ne mogu, već se mi vazda u pameti slikaju uzporēd naj slavnih uzpomēnah iz naše minulosti od Bata i Peneta i do Zrinskih i ostalih. Ma za ove sanke nima ovdē mēsta! – Jel si ti zdrav? O! kako me uzveseli izvjętje, koje si svojoj Zlatnoj majci Ti priobštio “Da si zdrav! sasvim izvidan! – Da Ti Bog dao! sada bolju družinu- čutlivii priatelji – ili da bolje kažem.- pripompćnike. – Kako se pohadja tvoja zlatna majka? – Bog i njojzi dao još mnogu zdravu i veselu godinu! Bog joj dao, da vidi Tvoje rodoljubive trude i troške makar po nešto bolje nagradjene, nego su u sadašnjem stanju! – No i zašto Ti ove namisli opetujem, o kojih sam Te veće odavno obavestio? – U ovome listov voljih Tebe, dragi Lujo samo uzmoliti, da ove moje priklopljene prineske moje Vile Tvome mučnju i obsudjivanju jih podstavivši – u Našu nebesku, bogorodnu Danicu primiš. Izpravi, što se Ti još pili podvērženo čini, ja bo se i sada nemogu bezprēčno u našem uzoritom jeziku okretati. A Bog će dati, da to će naskorom sve bolje biti. – Mogu Te s radostju obavēstiti, da naša ilirska stvar i u gornjih naših predēlid, premda polagahna . ma tim sigurnie i krepćie naprēduje. Razborita mladež jest sasvim duhom nadahnuta da narodnost slavenska sginuti nesme, te budući jest ljudstvo Gornjoilirsko odveće ma-

³⁵ Ovo je pismo detaljno po prvi put obradio u spomenutoj studiji Andrej Lisac, ali ga, kako je imao uvid u Macunov prijepis, nije u potpunosti prepisao. Zato sada donosimo u cijelosti izvorni tekst.

Tako je do danas poznato ukupno 19 pisama koja je Stanko Vraz napisao Ljudevitu Gaju. Vidi: Velimir Deželić, “Građa za povijest književnosti hrvatske VI.”, Zagreb, 1909., str. 317 – 320.

lahno, za vlastito slovstvo u gornjoilirskom podnarčju podići (propasti), se s južnom bratjom i s njezinim veće čvarstim slovstvom složiti mora... Naše Novine i Danica su kako možeš iz mnogih predbrojteljah u naših prědelih saznati, jesu sve bolje i radje gledane, čitane i pohvalom primite. Samo jedno Vam oni oponašaju, s čim se ja slažem, to jest, neomedjašeno Dubrovničaniziranje t.j. onu formu n.p. ljuveno, rados, lis, vārsni, rasuti (razljutiti), raširiti(razširiti), i izsuvanje samoglasnikah u natrici, kad dva sudaraju, što jest proti Slevenskoj prosodii- tudjina. – Naši Gornji domorodci, koji po najviše sva slavenska narčja razume i to iz temelja, koji sada čitaju Kollárovu³⁶ knigu “Über die literarische Urheselseikeit der Slaven”, mniju, da je takovo postupanje borenje protiv duhu pravoiliričkom, te sveslavenskom, jednom rečju “protivno uspěhu uzajemnosti sveslavenske”. Tim krivnjam jest, kažu podvèrgnuta Danica, a jošte znanntiim i štetniim “Novine”. U njih se baš pojavi kadkad jedna ili druga dobra nova reč, ma kraj biva od do broja – neslavenščii. Slog jest mnogokrat sirovi, robski po verugah mnogo tudjih rečih, kojih smisao slikovati bi morao, puzeći. Svaži samo izraze “leteći most” Jury (prisežništvo, Geschwornengericht), i mnoge ostale, što mi sada ne stoje na pomisli. Te – onaj mikrologizam g. Rakovca, pisati tudja imena t.j. němački, franzeski pošto mu je poznato, englezko na pr. jest lani pisao Šenborn, Lihtenštain, nam. Schönborn, Lichtenstein, letos u jednom broju Papineo nam. papinean, koje ime se pravo izgovarja Papino, ne pako polag pisanja i t.d. U jednom broji stoji novi Foundland nam. Newfoundland, i malo niže je ostavio New York. Takovo postupanje nerazborno jest, děčarija, koja se titra (igra) naj svetiim blagom naroda t.j. jezikom i radi toga zaslužuje veću pedepsu nego šibe. – ostavimo mi prah i smet tudjih vratih na miri, te ometavljimo pomno naše pragove, gđe ima odviše praha i blata, da ga niti naših danah nebudemo odmeli. G. Rakovac premalo slavenskog čita, nego radi po svevoljah svoje glave, iz tog izviru ove manje naših osim toga vārstnih novinah. – Kupi Ti jedan ili dva slovnika tudjih reči (Fremdwörterbuch. Kaltschmid und Heise) za uredničtvo, da može g. Rakovac u nje gledati, jerbo on mnogo iz tudjih jezicah od Němacah pribavljenih rečih ne razumě, te prevede, kako je jemu drago. – Čini ga pozornim na ove njegove odputove, koje mogu svuda izvesti, podnipošto pako k pravome. Mi ovdě sve smatramo bezstrasnim i nestranim okom, te tim laglje opazimo krive korake.

Ljubeći Te u duhu osajem kako vavěk Tvoj věrni pobratim

Stanko

Sinji golub

Romanza posvetjena mladoj g. Mini I...

Stenja golub, sinja tica,
stenja on i dan i noć,
što mu mila drugarica

odletila dalko proć.
Jurve milo već ne gući,
nit pšenice ne zoba,

već tuguje, tugujući
suze roni tihoma.
Z šibke hvojice na hvoju
pârha vazda samotan,
drugaricu dragu svoju
pričekiva od sviuh sran.
Čeka he... a jaoh! zahmane,
drugčie udes osudio.
Sahnu, sahnju neprestano
golub strastan, nežan, mio.
Te si legnu na travicu,

kljun u perje zavârnju,
jur ne stenja od milicu,
golubac...navêk usnuo.
Glej opet mila stravljenja
prileti iz daleka –
sêdnu uz glavu ljubljena,
budi budi goluba.
Plaka, stenja, sârdcem gino,
šeta okol mila se –
nu jaoh! – modrooka Mino! –
mili već ne ustane. –

Primećanje. Eto psan jest vërno polag pësni “СИЗБИН ГОЛУБЧИК”³⁷ prevedena. Izvor (original) pripisuje g. Haim³⁸ u svojoj knjizi: “Pièces choisies de la littérature russe” slavnopoznatomu pësniku g. Nikolajeviču Karamzinu,³⁹ g. Tappe⁴⁰ pako u svojoj ruskoj slovnici i Chrestomatii scëi ov pësan za proizvod pësnika Dimitrieva.⁴¹ – Bila koga jim bud drago, svakako krasna i miloglasna. U Gradcu Štajerskom.

Stanko Vraz

U zadnjoj varsti dam smetnuo gino mësto ginu, I to s malim uvrëdjenjem slovnice pravnosti, samo da ne uvrëdim oćinh. Ako pak se Ti bolji vidi, da ostane ginu, može se sgoditi po Tvojoj volji. - ⁴²

I: StLA, A. Macun-Vraz Familien, Karton 1, Hefte: 1 (Stanko Vraz – Sjepan Koćevaru, 11 pisma 12 komada)

³⁶ Kollâr Jan (1793. – 1852.). - češki slavist, začetnik panslavistićke ideje.

³⁷ Vraz je preveo pjesmu koju je pronašao u Heymovoć čitanci, a izvorni naslov glasi: “Sizoj golubćik” koja je objavljena u zbirci “Glasi iz dubrave žerovinske”, Zagreb, 1841.; Usp. “Dëla Stanka Vraza II.”, Zagreb, 1864., str. 46-47.

³⁸ Johann Heym autor je tzv. ruske ćitanke (Pièces choisies de la littérature russe) objavljenoć u Rigi 1805. godine.

³⁹ Karamzin Nikolaj Mihajlović (1766. - 1826), ruski pjesnik i književnik.

⁴⁰ August Wilhelm Tappe, *Neues Russisches Elementar – Lesebuch für Deutsche* 6., Aufl. St. Petersburg, 1823., str. 113 – 114.

⁴¹ Dmitrijev Ivan Ivanović (1760. – 1837.), ruski pjesnik.

⁴² Ovaj dodatak Ivan Macun nije prepisao, te ga nema ni u spomenutoć Lišćevoć Korespondenciji. Ipak, on je vrlo indikativan jer u njemu Vraz dopušta Gaju obavljati jezićne intervencije u prijevodu, te je na takav naćin pokazao da se u potpunosti oslanjao na Gajev pravopis.

2.

Vraz

Macun

U Zagrebu d: 18. Sječnja 1850.

Dragi prijatelju i zemljače! Vrativši se amo nadao sam se da ću naći odgovor Vaš na moja pisma, što sam Vam pisao ljetos iz Zagreba a jesenas iz mog vinograda kod Ljutomjera. Nu uzalud i sudim te će biti tomu uzrok poslovi što ste imali oko izdavanja svoje knjige "Cvjetje ili(ito)". Budući sada čitam u novinama da je izašla te će se ju do koji dan već i razaslati, molim Vas i opominjem, da uz one komade što ste odlučili za Zagreb, priložite i moju knjigu "Mickievič I. II" (izdanje Petrogradsko) i "Slavjanka" što sam Vam pri mog polaska iz Zagreba ljetos poslao po diližansi na usluzbu. Bit će mi drago ako mi budete poslali zajedno i sve rukopise, što sam Vam poslao, jerbo ja ću ih do koj dan možebit i sam potrebovati, budući sam Vama prio-bćio baš najbolje izradjene stvari. Ako hoćete dodati po koj exemplar Vašeg djela, u ime onćeh knjigah što sam Vam poslao, neću odbaciti, budući u platji nieste slabiji od mene; nu netražim, niti Vam štete njima činiti kanim, jerbo ih neću da prodam nu da kojemu siromahu mladiću poklonim, koji će i meni i Vama biti na slavu a stvari na korist. Dok sam bio na Štajeru bil sam zdrav kao pastrva u bistrici, nu vrativši se opet često bolujem, najpaće batali me glavobolja, te mi slabo i najpreduju poslovi. Oprostite mi dakle što danas tako malo pišem, nu vjerujte mi da Vam savsiem srcem niesam manje prijatelj no što sam do sad bio s podugaćkim pismima. Žurite se s raspošiljanjem djela svoga, jerbo ja ga teško izgledam. Blago si Vama, što ste bili ako oddaljeni od nesretnog magj. rata, te ste započeli već i svoje poslove raditi poredno kao prije. Kod nas sve se još nekako zateže i zavlači, te nemožemo nikako da pogodimo na stari put, da se hvatimo starog posla. Nu ako Bog da dok se uredi novi državni staliž, bit će i u tom bolje. Sada sav naš književni i narodni život stoji u novinama, a Zagrebćani žive s dušom i tielom u novom narodnom teatru, koj se junački drži i sve zelenie lovorike bere. Bog mu dao dugi obstanak. Ako imate kad, izvolite od moje strane odnesti pozdrav u kuću Sanitäts= Praesidenta g. Ante Rušnova i njemu i njegovoj suprugji, rodj. i po Kolaru proslavljenoj Hrvatkinji. Bit ćete dobro dočekani. Čujem da je g. R. odlučen za gubernatora Riečkoga čemu se ovdje svi veselimo. – Nu da neporekoh što rekoh - S Bogom! da ste mi zdravo!

vaš iskreni prijatelj

Stanko Vraz

Herrn Ivan Macun

k.k. professor am Gymnasium zu Triest.

I: StLA, A. Macun-Vraz Familien, Karton 1, Hefte:2 (Stanko Vraz - Ivanu Macunu, 4 pisma, 5 komada)

3.

Vraz

Kočevar

... menim dva tjedna v Bezhi petroshiti. Zhe bode g. Gaj pred s Bezha odishel. kak ja ta pridem, prosim Vas ga opominuti, naj me v Gradzi na mojem stani poishzhe, tudi Zaf she bode dotezhas tu ostal, da se nezhe sapopiti, bode si mogel instrukzi-je iskati. Da bi jas mogel njih kaj v Bezhi dobiti, bi jako rad drugo leto tam ostal. Srezhno ostante. Bog Vas sdravega obvari. Posdravte vse dobre Slovenze, dokler njih ne obide (obishzhe)

*Vash do smerti svesti
prijatelj brat S. Stanovit F. Zerovzhan*

*Pisal sadni dan roshenzveta
v Gradci 1834.*

NB *Ker she tu prostora 'mam, nekah nekih zhmig moje kovazhnize, kak mi je Mikloshizh pisal, priklenuti. Leto dni je vendar preteklo, kaj sem Vam nekih nesorjenih pemiz na Vash osodek poslal, vi ste nje milostivo posadili – zhe so ble ravno slabe, da ste me nehteli 's nastoplene zeste splashiti; dobro snam, kaj je vashe osojenje menje pravizhno, kak Mikoshizhevo, al mi je le bolj prijetno (ne savolj svojoj ljubnosti!), da sama vlasten-ska ljubav s njega golzhi. – To Vam trohizo drugih pridenem, ktere so, menim, malo boljshe. – akih mam vezh, menil sem Vam vse poslati, pa sem ne dersnil, neke so zelo besshvalne, savolj posebnih okoliz. Prosim sadershte nje sa se.-*

*Kak tozha vbije polja rodovile;
ponikne vsak prijasen zvet in kliza
na tlah leshi in vene resh, psheniza
le vboge slebla kroz terme ubite;
Tak Frankos tozhe klale grosovite
polk Slavski v selah Hunov in batiza,
de froha stala njih, sdaj Slavske hza
pod Nemzomi zlo vbitih ranah skrite.*

*Samotne le nehah stolpe sгодba
ovia spi u mraki, kaj ne toshi
dokler ne pride dan pravize, Sodba;
Vsak vnuk hlepenim okom na nj'ga zhaka;
sdihavle, kaj tak dolzo ne dokroshi
zhas, begnut mogla ki pred njim bo slaka.⁴³*

⁴³ Ivan Macun je uz ovaj sonet ostavio komentar: "neda se batina". Možemo i tu tražiti razlog zašto ga Macun nije prepisao. Očito ga je smatrao suviše *agresivnim* i za ono vrijeme suviše neumjesnim, jer se u njemu Vraz uistinu vrlo izravno i sa silnim mladenačkim žarom suprostavio germanizaciji koja je promijenila njegovu idealiziranu sliku slovenske Štajerske.

*O Gradec, Ljubgost, Lipniza in Ljubno,
o Knas, Bernik, Gostnik in Apleniza,
o Stradena, o Jiliza, Staniza,
in stotin, kaj nam mest u vlasti sgudno!*

*O rek, potokov mi shtevilo ljubno,
o Drava, Mura, ter ti dzhi Muriza,
o Lesnik, Bistra, nekrajna Lasniza,
in Slavskih snakov kaj je Shtyrji vdubno!*

*O mila vlast pameti polna davne,
ah uho slusha szer polglase Savne,
al oko vezh ne vidi tu, Slavena.*

*Sakaj sneverili ste, kraji! brate,
sakaj ponemzhili na pol imena
odrodni? Sram vas bodi renegate.
Amen.*

U Macunovoj obiteljskog pisanoj ostavštini nalaze se i Dnevnici koje je ovaj iznimni intelektualac vrlo temeljito pisao. U fondu ih se pod signaturom StLA, A. Macun – Vraz Familien K. 1, K. 4 nalazi ukupno jedanaest⁴⁴ Dnevnici sadrže mnoge zanimljive podatke o hrvatskoj književnosti i politici,⁴⁵ ali – budući da je središnja tema ovoga članka gradivo vezano uz život i djelovanje Stanka Vraza - samo ćemo se na neke stavke osvrnuti. Tako je Ivan Macun u dva svoja dnevnika pisao o Stanku Vrazu pripremajući dnevničke rukopise za buduće knjige.

Broj dnevnika	Godina pisanja	Sadržaj
Dnevnik br.X	1844.	Na njemačkom jeziku opisani sadržaji knjiga iz prirodnih znanosti.
Dnevnik III. 3.	1868.	Na njemačkom i hrvatskom jeziku opisane gramatike i stručne knjige prof. Mullera, Popovića i dr...
Dnevnik II 2 3	Od 1. kolovoza 1865.	Na hrvatskom jeziku zabilježene važne odluke hrvatskih političara iz 1848. i 1861. U dnevniku se nalazi i jedna talijanska slovnica.
Dnevnik II 2a	Od poč. 1863. do 25. travnja 1865.	Na hrvatskom jeziku. Njegovi personalni odnosi s Ivanom Mažuranićem i Weberom.

⁴⁴ Sačuvani su dnevници iz sljedećih godina: br. X: 1844, br. II/22:1865, III/3:1868, III/9 i 10: 1869, bez broja: 1875, III/16: 1880 – 1882.

⁴⁵ U dnevnicima se nalaze probni rukopisi za slovnice kao i za Macunovo djelo o Macchiavelliju. Također, u dnevnicima se nalaze razmišljanja koja je Macun pisao o njegovom viđenju hrvatske politike i jezika potvrđujući se kao veliki pristalica ilirskoga pokreta.

Dnevnik II 22	Od travnja 1865. do konca srpnja 1865.	Na talijanskom i hrvatskom jeziku - prvi rukopisi o Macchiavelliju. Njegov boravak u Beču. Orlando Furioso. Romanski jezici-pregled i gramatika.
Dnevnik		Tacitova i Horacijeva djela na njemačkom jeziku.
Dnevnik III 16	1880-	Znanstvene stvari. Slovenska i hrvatska književnost te časopisi u kojima je Macun bio suradnik. ⁴⁶
Dnevnik III 9	1869.	“O znanstvenih stvarih”. Gradivo za literaturu maloga Štajera ⁴⁷
Dnevnik III 11	1869. 2 dio.	Gradivo za slovensku narodnu čitanku.
Dnevnik		Pregled slovenskih gramatika od Šafarika do Vodnika.. Na hrvatskom i slovenskom jeziku.

Dnevnik iz 1869. godine naslova “O znanstvenih stvarih” sadrži popis cjelokupnog pjesničkog opusa Stanka Vraza u vrijeme kada je bio suradnik u Danici:⁴⁸ Evo dijela teksta iz spomenutog Dnevnika:

“...Pregledavši Danice ilirske od početka nalazim sledeće:

Prvi prinesak Vrazov ima 1835 i to 12/9 “Stanka i Marko” počima: “Zoru stigne beli danak- Stanu budi čudan sanak.” ima 18 kiticah, uz nesena dobra ballada, kako ga Stanku moli da neide u rat, a on ide pak mlad, tri dana, onda opet ljubi svoju Stanu. tez iz za čudo dobar prema Farkaševu itd.⁴⁹

Narodna pjesma “kosovka djevojka” Danica 21/11 1835 br. 46. str. 282.

Danica 835 br. 48. 5/12 stoji “Zdravica” Puna srdca pune čaše od Zvenčaja, o kojoj mi je pripovijedao Vukot. da ju je sasvim preustrojio Vraz.

A Zidanje Skadra stoji u Danici 1836. st. 165. br. 42. 1836. ništa od Vraza.

J. F. najranije “Uz disaj” onda čestitka “Ferdinandu”.

Djulabije počimaju 1837 i to str. 145. 2/9 i 16/12 broj “Tvoju ljubav steći, činit se nje ljubom”.

Molba 1837. 181 4/11 nema je u Matič. izdanju. Prva kitica glasi:

*kada svet nam milostivi
otvori u raj svoj vrata
Gde je razkoš obilata,
Gde natrena mlados živi:
Ti povedi mene tamo,*

⁴⁶ Macun donosi Matkovićev uradak iz Vijenca o životu Stanka Vraza. Vidi: Franjo Marković, “O životu i radu Stanka Vraza”, *Vienac zabavi i puci* 36 (1880), str.570 – 591.

⁴⁷ Dnevnik sadrži mnogo podataka o životu i djelovanju Stanka Vraza.

⁴⁸ Dnevnik počinje Vrazovim putopisnim crticama koje je slao svojoj dragoj *posestrimi* Dragojli Štauduarovoj. Dopis S. V. od Bledskoga jezera 18. lipnja 1841. pisan Dragojli Štauduarovoj u Krču, Usp. *Dela*, V., str. 245.; Pisan iz Bistrice 31. svibnja 1841. Vidi: O rezjanih i Ljiljanih v. “Slavin”, str.112 - 118.

⁴⁹ Vidi: *Glasi iz Dubrave*, 2. izd. str. 52.)

*Gde ćemo kao dva goluba
Ljubiti se usta tamo
Tad mi dušo, budi Ljuba*⁵⁰

Ivan Macun tako u dnevniku bilježi sve Vrazove pjesničke uratke. Od “Dopisa iz Kranjske” preko slavnihi “Djulabija” do soneta posvećenih njegovim platonskim ljubavnicama. Macun se u dnevniku osvrnuo i na Vrazov spomenik te je pritom zapisao:

*“Spomenik na Vrazovu grobu sastoji se od lępa stupa, na kom stoji angjeo na lęvo zame dręeć desnicu i glavu, a lęvom oslanjajući se na troęičnu liru stojeću na temelju, dakle zbilja bez vęnca kako si je želio u III. knj. Djul. Za napis imade samo slędeće: “Stanku Vrazu pjesniku ilirskom rođjenomu u Štajerskoj g. 1810. umrošemu u Zagrebu god. 1851. slaviše hrvatski rodoljubi”. Glede nadgrobnice, što ju je Vraz imao na pisati za bivšu svoju Ljubicu, dobih po jednom samoborskom učeniku slędeće: “Juliana Engler rođjena Cantily umerla 22. svibnja 1842 29 toj godini i njezina kćer Helena rođjena 28. ožujka 1839 umerla 22. Kolov. 848”.*⁵¹

Iz navedenih podataka iz Macunova Dnevnika vidljiva je autorova stručnost, ali i velika bliskost i empatija prema svome pjesničkom i društvenom radu njegova prijatelja Stanka Vraza. Stoga i ne iznenađuje da je Vraz baš Ivanu Macunu ostavio izvorna pisma smatrajući ga ne samo prijateljem već i osobom koja će se boriti za načela i vrijednosti koja je Stanko Vraz za života propagirao i živio. Ovaj rad je pokazao kolika je uistinu vrijednost Vrazove djelatnosti, i to prvenstveno za slovensku književnost i narodni preporod. Iz pisama se iščitava Vrazova beskompromisna ljubav za slovenski narod, njegova bezgranična dobronamjernost u pomaganju njegovim sunarodnjacima. I Ivan Macun, kao i dr. Stjepan Kočevar, izražavao je veliko poštovanje prema Vrazu jer se upravo on nije libio progovoriti o negativnim jezičnim gemanizacijskim metodama koje su bile primjenjivane nad slovenskim stanovništvom u austrijskom dijelu Štajerske. Takvo stanje vrlo je slikovito i simbolično opisano u Vrazovim sonetima posvećenim Grazu (Gradecu), gradu u kojem je proveo najburnije mladenačke godine. Macunova ostavština veliki je doprinos boljem poznavanju i razumijevanju odnosa između slovenskih iliraca, ali i jasan pokazatelj važnosti i uloge koju su Ivan Macun, Stanko Vraz, Stjepan Kočevar i dr. imali za hrvatski narodni preporod i književnost.

⁵⁰ Macun je uz ovu pjesmu stavio opasku: “...Tako lepa pesma, imajući u četiri kitice; ona u Guslah i tamb. st. 42 sasvim druga...”

⁵¹ Macun je uz ovaj tekst napisao: “...Dakle vidi se, da napis barem nije prvobitno samo od Vraza...”. Ove je bilješke upotrijebio u svojem djelu *Književna zgodovina slovenskega Štajerja*, Graz, 1883., 102. Zbog ograničene veličine ovoga članka donosim samo dio teksta iz dnevnika.

PRILOZI:

Prilog 2. Kuća na adresi Stiebergasse 2 u kojoj je 1833. godine živio Stanko Vraz

(...Zas prebivam na Mariahilfplacu v Dohtor Stigarskom hramu hizn. cerk. 501 v prvom stropu U Gradcu 3. Julija 1833...,⁵² Stanko Vraz u pismu Stjepanu Kočevaru.)

⁵² Danas je u Grazu na tom mjestu ulica Stiebergasse u čast dr. med. J. Stiegeru koji je bio Vrazov stanodavac. Fritz Popella, *Geschichte der Stadt Graz*, II band, Graz, 1935., str. 798.

Prilog 3. Prva stranica Vrazova pisma profesoru Ivanu Macunu u Trst, 20. lipnja 1849.

Šturb. novi.

Zagreb dn. 20. Lipnja 1849.

Dragi prijatelju!

Ulica posleđnjeg Vašeg pisma ev. vam sledice na odgovor.

Individo-pisom živućih naših početnika i spisatelja ja bi vam tako bio na usluzi; nu molim vas da mi prvo javite, kojih od ovih spisatelja hoćete uzeti. Komade u Vašu knjigu, za da se nemučim velik trudom nego tebe radnji Vašoj. Isto se liče spisatelja dalmatinskih, obratite se na g. Bana (Matyja) rođenog Dubrovcana, koji je jučer pošao kroz za greb za Trst; Dubrovnik. Ja sam mu dao Vašu adresu da Vas od moje strane pozdravi. Glede na tu stvar bit će vam i "etnologija slovanaska" od Ocs. Počica od neka pomoći.

Ho me pitate za sud glede dramatah Demetrovih, ja bitam vam savetovao, da uzmete koj prizor iz njegove tu te up. ovaj, gđ. se razgovaraju rimski poklidiari s značijt i budućnoš. Starih. Projeve Danice, u koji se nalazi ko mad. Luka Bunica "Makomed II u Stotni", nemogu vam po slati, jerbo Gaj, kako kaže, neće komadati podjuniti exempla rak svoje Danice. Nu nadam se da ćete ih naići na usojam i u istom Trstu up. kad pred. Rudnjova. U posl. broju Danice naići ćete do istog spisatelja opet komad "Stranogubje (gospinstvo) Anagoracuh".

Tužite se, da u nas ima tako malo epigramah. Ja s skudrii broj dokećim, ja ću vam s dojducim listom poslati nekoliko komadah ove ruke iz moje šerke pesamah, od ko jih možate za svoje delo izabrati, proboge komade. Da bi de dio "poezije instanskih Slovanah" razumljivi, činim vas po zorna na nekoliko komadah od pesamah Puškinovih, koji je g. Demeter vrlo dobro preveo u Ruskoj, up. "Tri Budrušica i Vajvoda" i "Hornjakov komad" (otok). To stvari nalaze se u Danici 9. 1846 i 1847. Dobro bi bilo da li ove stvari uzmete u originalu Ruskome i prevodom Demetra Puškina. Ja imam nekoliko komadah iz ruskoj od Puškina u Hornjakova i Jazykova prevedenih, i mogu bitam član sluzi u originalnom i prevodom. Ovak danah dovršio sam i prevod prve strane Mickievicvih "Dziadah" (čiebinah ili zadruinacah). Ova stvarah najkrasniji je plod poezijah mi

Prilog 4. Prema Ivanu Macunu, najstarije pismo koje je 3. srpnja 1833. Stanko Vraz uputio Stjepanu Kočevaru

3
7 33
Vrha Škarnja. Bivše najstarije
Soblen
10xnaš (ka) 1.1. 33
10

Dragi prijatelj!

Tak imenuval me je naš Jofed Vitez - Gajski (dulce decus!), ne zamerte mi tog, č' vas je jas tak nazvati Perxnim. Včera sva se z' njim zista pri g. Ruzneru jas i Murko, tak iskrenega on, thusijasta za Slovensino, tak gorečega Blavopolita sem si ne med Hrovatih mislil. - Niče sar mi je vide na misli od njegovih sladkih razgovorov. - Largaal mi je glavo i serce z' plamnom njegove duse. Vsaka beseda njegovih rust zdelala je mi je med. - Mlulast gledal sem na njegove ruste, paklivej od Platona pri razgovorov bez mentelstva duse Sokratovcm. - Dnes se je (o)zgat. odpretal, z' svoj dušjoj se na njem vsim, vse imenaj, ki je Homer svojim herojom pribastil, da bi pevce bi d'as, Teocridis etc, Slavom pravi Dioskud, njegov obrati mi nikdar neboce z' serca preeminil. - Kak pa se je kaj našim krajncem, z' Beču njih je verdar rec, kak pri nas. Njihova, z'beliza, se letos nekde dolgo muoi, da se je k' nam ne pritetela. - Kak pa se je kaj vam? - Kak se drigim Slavom v Beču prebivajocim? Prosim, odgovorite mi. - Pozdravte mi vse našega na

roda po prviki, kda s zinjimi zidele, pose-
 bno, pa Demetra in hrabrega Poljaka, so ka-
 roca mi je gaj mnogo slavnega pravil, kne-
 za, Durin - Berkovskega. Doblej se polska mati
 take sine rodi, - jiszere Polska nie zgineta.
 Videl sem penex; solke so me pobile, kda sem
 stel na robu „Boze, zban polsko, koga Pol-
 ka! - Jeli greh, ci clovek, privrojeno lafnost
 isce, kda go je zgubil? - Nehvalekna tropa!
 Nemiloserny boze! czemu nie zbanites bgt polsko?
 Kaj nas dotice, smo mi mirni mestciani.
 Murko xodaj vec bogoslavi, kak slovensi, i
 drugi nabeoden nucasar ne piše xrun mla-
 dega slovenca imenom „Laf“, ki je precej
 cerster slavist in rodoviten pevec, jas se se
 preflabeoa cutim, se se okrepi mi treba.
 - Prosim, jiste mi naskoren, da se me pisno
 v Gradcu dosegne, znamenje mi boic da ste
 moje pisno resen poprijeli, kajti za stori
 yedne sem ze doma. Ne pozabte i ki skoro
 domo priti, da se vec bova raxgovarjala,
 Gaj me je na Slovatsko povabil, za tega
 valjo mislil desetega prihodenega mesca
 z domi iti. — Od Murka, Matjasca,

Nastavak (str. 2) najstarijeg pisma koje je S. Vraz uputio S. Kočevaru

vse dobro vam in vsem Slavom Dunajskim. -
Čul sem da Varšavski profesor Tucharzky
svoga paturanja po južnih slovenskih kra-
jih po polskim na svetlo dal, Teli ja njih³
moci² dobiti² na k²ci². - Spominim se se kako p²ya
strieu polskega Homera deklameral, ali tej
sem se bit celo' idijot, slep i gluh na Slav
stvo. - Drugo leto mislim v' Beč³ priti,
či nem prisiljen moje slabosti prodati,
i se zaboosloviti. - Grečno.

Vas³ zvesti prijatelj
Fraj-Cerovčan

Gaj vas vse pozdravi. -
Zas prebivam na Mariahilfplacu
v' Dohter-Sigarstem hramu
hian. čerk. 501 v' prvem stropu.

v' Gradcu 3. Julija 1833. -

N
Se neke epigrame pevcev naših:
Rus in Rimljan.
Meri ponosen s Rus & Rimljanom rad, plo pra,
Mel nevalnikov Rimljan, ma nevalnikov i, Rus.
Brijac i anatomist.
Mlajih je tet brijac bil, zdaj pa anatomije,
Zive se guli je tej guli pa mrtveci zdej.
Grckiji.
Grckija! zdaj se vesil! - Sovorne hvalen ti Nomes,
Zcela kaj nekda si svet, znanja in umetnost.
Cest zolajna Cerere v Efersi.
Cerera mati raduj se! Efersis dionije cesti te,
Zlatih od časov, kda v silah se Grcek je slovil.
Zrul & Triptolemskim otar ti ralom zdajne bolj
Zlata ginzije zdaj klas, zgal koe kadila nekajne.
Trasmopolit.
Marno ce piclo viter zatiti u ptuje xcorade,
Išce in v ptujih cvet, rada in v ptujem medu.
Clerek tak ti, ce obsod nehmilen ti & vlatto xizene,
išci in v ptujem kreflost, deni in dobro povsbo.

S. Kočvaru
Phys.

Posljednja stranica Vrazova pisma upućena S. Kočvaru, 3. srpnja 1833.

ARCHIVAL MATERIAL ON STANKO VRAZ, THE WRITER, FOUND IN
THE STYRIAN PROVINCIAL ARCHIVES IN GRAZ

By Ivan Brlić, Gospić

Summary

In order to acquire a more fundamental insight into the life path and literary activities of Stanko Vraz, the Slovenian and Croatian poet and cultural public figure, it is essential to take into account the primary source materials passed down by some of some of his collaborators and friends. One such inheritance is archived in the Styrian Provincial Archives (Steiermärkische Landes Archiv). The word here is about the family holdings of Ivan Macun, the Slovenian linguist and writer (1821-1883). Along with Stanko Vraz, Macun had been the promoter of the Illyrian idea, and due to such activities both the Slovenian and Croatian culture and literature are in debt to him in many aspects. The author of this paper analyses and demonstrates the archive written matter, especially the original letters that Stanko Vraz [Jakob Frass] (1810 – 1851) had written to Stepan Hočevar (1808 - 1883), sharing the same views with him; then the letters written to Ljudevit Gaj (1809 – 1872), the ideological creator of the Illyrian Movement, and the ones written to the aforementioned Ivan Macun. Also, the importance of the Slovenian Illyrians is stressed in the paper, because their stay in Graz during the mentioned time period had greatly contributed to the Illyrian Movement's development. The role of Stanko Vraz, who proved himself as a writer both in his Slovenian as well as Croatian writings was especially prominent, and he goes down in history as one of the greatest writers of the then Slav south.

Key words: Stanko Vraz, correspondence, Illyrian Movement, Ivan Macun, Graz;

K A J – časopis za književnost, umjetnost, kulturu, i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠĆE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – u sklopu programa JEZIČNICA KAJKAVIANA – raspisuju:

**A. DVANAESTI NATJEČAJ ZA KAJKAVSKE
KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH
ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE**

**B. PETI NATJEČAJ ZA ČAKAVSKE
KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH
ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE**

Natjecati se mogu učenici svih srednjih škola Republike Hrvatske svaki s najviše pet (5) poetskih i pet (5) proznih literarnih radova (opseg kajkavske/čakavske proze - do 3 kartice).

Radove - s naznakom imena i prezimena učenika, imena i prezimena voditelja ili profesora, mentora, te naziva škole - valja poslati na adresu: Kajkavsko spravišće / Uredništvo časopisa Kaj (10000 Zagreb, Ilica 34, dvor.) **do 31. listopada 2014. (2. rok).**

Naznačiti valja i tip zavičajnog idioma kojim je rad pisan. Najuspjelija ostvarenja, prema ocjeni prosudbene komisije, nagrađuju se objavom u časopisu KAJ.

Cilj je natječaja i Jezičnice kajkaviane (Kajogleda i radionice za mlade) podržati kontinuitet književne kreativnosti mladih na kajkavštini / čakavštini i nakon osnovnoškolske dobi, kao i razvijanje kulture pisane i govorene riječi.